

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма
«Громадянська освіта. 7-9 клас»
для закладів загальної середньої освіти

Автори і авторки: Демчук Тимур,
Коваленко Анна, Совсун Інна
Хмельницький Валерій, Черепухіна Наталія
Черкасенко Дарина

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 483 від 18.03.2026 р.)

Модельна навчальна програма з предмета «Громадянська освіта» (далі – Програма) укладена відповідно до положень Державного стандарту базової середньої освіти та є складовою громадянської та історичної освітньої галузі. Предмет «Громадянська освіта» передбачений Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (Наказ МОН України №1120 від 09.08.2024 р.).

Програма спирається на ціннісні орієнтири, викладені у пункті 4 Державного стандарту, та відповідає переліку ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених у пунктах 7–9 Стандарту. При її розробці враховано положення «Рекомендацій Європейського Парламенту і Ради Європи щодо формування ключових компетентностей упродовж життя» (18.12.2006 р.).

Програма забезпечує послідовність і логічну наступність між предметами громадянської та історичної освітньої галузі, а також із предметами соціальної і здоров'язбережувальної галузі. Вона продовжує розвиток обов'язкових результатів навчання, сформованих у попередніх класах НУШ, і спрямована на досягнення конкретних результатів з груп 3, 4, а особливо 5 і 6, передбачених для 7–9 класів. Вона спирається на результати навчання, сформовані під час опанування *інтегрованого курсу «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи»* для закладів загальної середньої освіти, та логічно продовжує їх розвиток. *У поєднанні з модельними навчальними програмами «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)»* ця програма забезпечує досягнення всіх обов'язкових результатів навчання громадянської та історичної освітньої галузі. Окрім цього, курс «Громадянська освіта» створює підґрунтя для подальшого навчання у 9 класі, зокрема у межах предмета «Правознавство», і в комплексі з ним забезпечує сприяє формуванню громадянських компетентностей випускників базової школи.

У центрі цієї програми – формування нового покоління українських громадян і громадянок, які здатні не лише жити в демократичному суспільстві, а й активно його творити. Програма базується на усвідомленні, що українська демократія тримається не лише на інституціях, а насамперед – на цінностях, переконаннях і діях людей.

Громадянська освіта в цьому курсі – це не тільки про знання, а передусім про формування ставлення й досвіду, що дозволяє кожному й кожній брати участь у спільному житті громади, школи, держави. У час війни, глобальних викликів і трансформацій програма стає відповіддю на потребу в зміцненні громадянської ідентичності, демократичної культури й готовності до дії.

Мета курсу громадянської освіти для 7–9 класів – сформувати свідомих, активних, відповідальних громадян і громадянок, які знають свої права й обов'язки, розуміють засади демократії, правової держави, співжиття в різноманітному суспільстві та здатні діяти на благо своєї громади й країни.

Курс покликаний не лише дати учням та ученицям знання про політичні, правові та соціальні інститути, а й сформувати громадянські компетентності, здатність до критичного мислення, емпатії, участі, доброчесності та діалогу.

Завдання програми

1. Ознайомити учнів та учениць із основами державного устрою України, прав людини, демократії, міжнародної спільноти.
2. Розвивати здатність учнів та учениць орієнтуватися в суспільно-політичному житті країни, критично мислити та ухвалювати відповідальні рішення.
3. Формувати навички участі в житті громади, взаємодії з державними та недержавними інституціями.
4. Сприяти усвідомленню власної гідності та прав, що стає основою для визнання і поваги гідності, прав інших людей, принципів верховенства права та різноманіття.
5. На практиці навчити конструктивних способів розв'язання конфліктів, зберігаючи повагу до опонуючої сторони, прагнучи до діалогу та взаєморозуміння.
6. Розвивати здатність розпізнавати дезінформацію та популізм, критично аналізувати інформацію й аргументи, протистояти маніпуляціям у публічному просторі.

Очікувані результати навчання

Після завершення курсу учні та учениці зможуть:

- пояснити, як функціонують демократичні інститути та органи влади;
- розрізнати й захищати власні права та поважати і захищати права інших;
- формувати вміння аналізувати суспільні явища, розпізнавати їхні причини та наслідки, висловлювати власну позицію з урахуванням етичних і правових норм;
- здійснювати свідомий вибір і бути за нього відповідальним / відповідальною;
- розпізнавати несправедливість, дискримінацію, маніпуляції та діяти у відповідь;
- планувати й реалізовувати громадські ініціативи, працювати в команді, брати участь в ухваленні рішень;
- орієнтуватися у світі ідентичностей, цінностей і суспільних норм, захищаючи власну ідентичність та поважаючи різноманіття.

Принципи побудови програми

Ціннісна орієнтація: навчання через осмислення, діалог, моральні дилеми, а не лише інформування.

Компетентнісний підхід: акцент на практичних уміннях, досвіді участі та громадянської дії.

Контекстуальність: зв'язок із досвідом учнів та учениць, актуальними подіями та викликами в Україні та світі.

Дитиноцентризм: орієнтація на інтереси, потреби й мову підлітка та підлітки без надмірної абстракції чи формалізму.

Діяльнісний підхід: моделювання реальних ситуацій, проекти, дебати, симуляції, мапування прав і проблем.

Логіка побудови програми

Курс реалізується протягом трьох років базової школи (7–9 клас) і складається з циклів, кожен з яких логічно вибудовується від простого до складного, від себе – до громади – до світу.

7 клас: Учні та учениці досліджують, як влаштоване суспільство, що таке правила і справедливість, як працює громада, як ухвалюють рішення, що таке держава, і які права вони мають як діти.

8 клас: Фокус – на взаємодії, розв’язанні конфліктних ситуацій, правах і обов’язках громадян та громадянок, свободі слова, виборах, відповідальності, розмаїтті ідентичностей, шляхи впливу громадян та громадянок на рішення влади.

9 клас: Учні та учениці вивчають механізми своєї участі, як громадян, як влаштована політична система, які функції держави, межі власної свободи та працю на суспільне благо, роль громадських ініціатив, медіа й інших у демократії.

Тривалість опрацювання кожного модуля чи теми визначається вчителем або вчителькою залежно від особливостей класу та навчальної ситуації. Враховуючи, що відповідно до Типової освітньої програми, на предмет відводиться 17 навчальних годин (відповідно 0,5 годин на тиждень), програма подана у стислому вигляді з урахуванням вікових потреб учнів та актуальних освітніх викликів.

Структура змістової частини програми навчального предмета «Громадянська освіта»

	7 клас	8 клас	9 клас
Модуль 1. Ми і політика	Тема 1. Чому держава – це більше, ніж політики? Тема 2: Хто вирішує, як ми живемо в нашій громаді?	Тема 1: Хто і як створює закони? Тема 2: Хто і як впливає на ухвалення рішень? Партії, вибори, громадяни / громадянки	Тема 1. Хто стежить за виконанням законів? Тема 2: За якими правилами всі грають? Конституція та судова влада.
Модуль 2. Ми і право	Тема 3. Право – це домовленість: як і навіщо ми вигадуємо правила? Тема 4: Що таке справедливість?	Тема 3. Право для життя: як захистити себе в побутових ситуаціях? Тема 4. Як працює система правосуддя?	Тема 3. Що таке конституція? Тема 4. Що таке свобода і справедливість?

	Тема 5: Чому права – не лише для дорослих?	Тема 5. Звідки береться корупція?	
Модуль 3. Ми у спільнотах	Тема 6. Як суспільство і спільноти роблять нас людьми? Тема 7. Чому спільне – це також моя відповідальність?	Тема 6. Як працює спільнота – і у чому вона сильніша за індивіда?	Тема 5. Як громадянське суспільство будуватиме демократію в Україні?
Модуль 4. Ми і економіка	Тема 8. Як працює світ грошей? Тема 9. Чому щось коштує дорого, а щось – дешево?	Тема 7. Звідки беруться гроші в бюджеті громади?	Тема 6: Як працює державний бюджет?
Модуль 5. Ми і інформація	Тема 10. Не все, що є в інтернеті, – правда. Як розпізнати фейк, маніпуляцію, перебільшення?	Тема 8: Як створюється те, що ми бачимо в інтернеті, і як воно впливає на нас?	Тема 7: Як медіа впливають на політику і навпаки?
Модуль 6. Роль України в світі	Тема 11. Хто сусіди України? З ким ми схожі – і чим відрізняємось	Тема 9. Україна в Європі за власним вибором	Тема 8. Яку роль відіграє Україна у світі – і які союзи ми обираємо

Очікувані результати	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Модуль 1. Ми і політика		
<p>пояснює, що означає бути відповідальним громадянином України [9 ГІО 5.1.4]</p> <p>дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГІО 5.2.2]</p> <p>тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГІО 6.1.1]</p> <p>пояснює необхідність формування засад чесної взаємодії між людьми в сім'ї та середовищі закладу освіти [9 ГІО 6.1.3]</p> <p>застосовує принципи та механізми демократії в житті закладу освіти [9 ГІО 6.1.2]</p> <p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГІО 6.3.1]</p> <p>характеризує роль держави та демократії щодо забезпечення прав</p>	<p><i>Тема 1. Держава – це більше, ніж політики.</i></p> <p>Приклади проявів держави в повсякденному житті (освіта, медицина, транспорт, безпека, пошта, соціальні послуги)</p> <p>Роль держави в організації спільного життя (чому взагалі потрібна держава)</p> <p>Що таке «державна послуга», і як вона працює (який вигляд це має у школі, громаді)</p> <p>Джерела фінансування державних послуг (податки: хто і як платить, хто отримує)</p> <p>Держава як спільна справа громадян та громадянок</p> <p>Відповідальність і вплив громадян та громадянок на рішення держави (через що це можливо)</p> <p>У цій темі учні та учениці відкривають, що держава – це не щось десь «угорі» і не тільки президент / президентка, прем'єр / прем'єрка чи військові. Вони поступово починають бачити її в тому, що навколо: у світлі в коридорі школи, у швидкій, яка приїхала на виклик, у новому автобусі, у вчительці, яка отримує зарплату з бюджету. Учні дізнаються, що все це – частина державної системи, яка існує не «сама по собі», а завдяки домовленості між людьми. Гроші на ці речі беруться не з повітря, а з податків, які сплачують громадяни та громадянки. Держава – це не «хазяїн», а спільна справа, яку ми всі утримуємо та на яку маємо вплив.</p>	<p>Тема 1:</p> <p>Гра-симуляція: «Як вижити без держави» – учні та учениці працюють у групах і уявляють, що живуть у населеному пункті, де зникла держава. Кожна група має вирішити, як забезпечити медицину, безпеку, дороги, освіту, соціальну підтримку – без податків, законів та структур.</p> <p>Спостереження: «Держава навколо нас» – учні та учениці створюють фотозвіт або короткий опис прикладів того, як держава проявляється в повсякденному житті (лікарня, автобус, школа, сміттєвоз, поштова послуга тощо). Після цього обговорюють: що з цього – результат роботи держави та хто за це відповідає?</p> <p>Дослідження держпослуг онлайн: учні та учениці заходять на портал «Дія» або сайт місцевої ради та шукають, які послуги держава надає громадянам та громадянкам. Порівнюють із тим, що вважають «приватним» або «особистим».</p> <p>Дискусія: «Чим я утримую державу?» – обговорення про те, як навіть діти беруть участь у спільному фінансуванні – непрямо через податки батьків, через покупки. Як можна впливати</p>

<p>людини і створення умов для розвитку особистості [9 ГІО 5.1.4-1]</p> <p>обмірковує, що він може робити для утвердження культури демократії [9 ГІО 5.1.4-2]</p> <p>дотримується законодавства та суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини [9 ГІО 5.2.2-4]</p> <p>застосовує окремі механізми безпосередньої (прямої) демократії, зокрема електронної [9 ГІО 6.1.2-2]</p> <p>використовує принципи врядування, долучається до розроблення правил, які діють у закладі освіти і громаді, виявляє випадки їх порушення [9 ГІО 6.1.2-3]</p>	<p><i>Тема 2: Хто вирішує, як ми живемо в нашій громаді?</i></p> <p>Органи місцевого самоврядування: що це таке та як вони працюють</p> <p>Хто ухвалює рішення на рівні громади (рада, голова, виконавчий комітет)</p> <p>Як ухвалюють рішення про зміни у громаді (на прикладі знайомих ситуацій)</p> <p>Права мешканців та мешканок на участь у місцевому врядуванні (звернення, петиції, ініціативи)</p> <p>Хто такі депутати та депутатки громади, і що вони мають робити</p> <p>Чому не всі обіцянки виконуються: обмеження, ресурси, інтереси</p> <p>У цій темі учні та учениці дізнаються, що життя в їхній громаді – місті чи селі – не відбувається «само собою». Хтось вирішує, де буде майданчик, як працює транспорт, чому підняли плату в їдальні або чому школу не ремонтують. Тема починається з дослідження: «А хто ухвалює ці рішення?». Учні та учениці відкривають для себе, що є рада громади: місце, де депутати та депутатки обговорюють важливі питання для всіх мешканців та мешканок. Вони дізнаються, що обирати депутатів та депутаток – це не «справа дорослих», а частина життя громади, яка впливає на всіх, – навіть на тих, хто ще не голосує. Розглядають приклади: як мешканці та мешканки можуть запропонувати ідею, зібрати підписи, звернутися до ради громади. Обговорюється: чи завжди депутати та депутатки слухають людей? Чому іноді обіцяють, але не роблять? Через рольові ігри та</p>	<p>– навіть не маючи виборчого права.</p> <p>Аналіз коротких історій про державну послугу й визначення, як вона з’явилася.</p> <p>Тема 2:</p> <p>Проведення групового «розслідування»: хто вирішив, вирішила / не вирішив, не вирішила щось зробити в місті / селі (майданчик, ліхтар, вбиральня).</p> <p>Створення настільної або рольової гри: «Хто за це відповідає?» – про механізми ухвалення рішень.</p> <p>Написання звернення або короткої петиції до органу місцевого самоврядування.</p> <p>Проведення мініінтерв’ю з представником, представницею влади громади / старостою / депутатом, депутаткою або запис відеозапису.</p> <p>Пошук: «Хто в нашій громаді що вирішує, а хто на що впливає?» – учні та учениці досліджують сайт громади або звертаються до вчителя, вчительки / батьків, щоб дізнатися та записати: хто відповідає за дороги, за школу, за сміття, за їдальню. Складають мапу посад і відповідальностей.</p>
--	--	--

	<p>практичні ситуації учні та учениці моделюють ухвалення рішень. Запроваджуємо просте розуміння: «Ми можемо впливати – якщо знаємо, як». Формуємо повагу до участі та первинне розуміння місцевої демократії – не як складної системи, а як способу змінювати те, що тебе оточує.</p>	
Модуль 2. Ми і право		
<p>дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГЮ 5.2.2]</p> <p>пояснює необхідність формування засад чесної взаємодії між людьми в сім'ї та середовищі закладу освіти [9 ГЮ 6.1.3]</p> <p>доводить необхідність захисту прав і гідності людини [9 ГЮ 5.2.1]</p> <p>характеризує роль держави та демократії щодо забезпечення прав людини і створення умов для розвитку особистості [9 ГЮ 5.1.4-1]</p> <p>дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГЮ 5.2.2]</p>	<p><i>Тема 3. Правила – це домовленість: як і навіщо ми вигадуємо правила.</i></p> <p>Навіщо потрібні правила – і чому люди можуть їх не дотримуватись?</p> <p>Яка різниця між домовленістю і наказом?</p> <p>Хто придумує правила – і чи можна це змінити?</p> <p>Який вигляд має несправедливе правило і що з ним робити?</p> <p>У цій темі учні та учениці знайомляться з основною ідеєю: правила – це не про заборони згори, а про домовленості, які ми укладаємо, щоб разом жити без насильства, приниження й хаосу. Через знайомі ситуації – правила в грі, у школі, в домі – учні та учениці розпізнають: де правило справедливе та створене разом, а де – нав'язане або безглузде. Обговорюємо, чому ми домовляємось про певні дії (не бити, ділитися, чути інших) і чому правил мають дотримуватися рівнозначно всі – і діти, і дорослі. У широкому сенсі правила, які ми домовились дотримуватись разом, називають правом. Права людини – результат домовленості суспільства не принижувати гідність одне одного і одна одної – а не як абстракція, з якою вони ніколи не матимуть справи. Учні та учениці досліджують просту думку: немає правила, яке існує «само собою», завжди є люди, які його придумали, ухвалили, підтримують або порушують. І це означає, що ми теж можемо брати участь у створенні нових, якщо старі не працюють.</p> <p><i>Тема 4: Що таке справедливість?</i></p> <p>Що означає «справедливо» для різних людей</p> <p>Чи завжди справедливо – це порівну?</p>	<p>Тема 3:</p> <p>Гра: «Острів без правил»: уявіть, що ваша група/клас опинились на острові і ви ще не знаєте, чи живуть на ньому люди. Що треба вирішити разом першими? Як? Хто з ким має домовитися?</p> <p>Порівняння правил: «У грі / вдома / у школі» – хто їх створив, чи справедливі вони, чи можна їх змінити?</p> <p>Міні-дослідження: «Які правила я приймав / приймала самостійно, а які мені нав'язали?».</p> <p>Тема 4:</p>

<p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГЮ 6.1.1-2]</p> <p>цінує соціальне та культурне розмаїття, пояснює його переваги і виклики в сучасному суспільстві [9 ГЮ 5.3.1]</p> <p>створює безпечне середовище, вільне від утисків, насилля (булінгу), виявів нерівності або несправедливості [9 ГЮ 5.3.2]</p> <p>обґрунтовує необхідність попри життєві обставини добросовісно та у правовий спосіб утверджувати свої права [9 ГЮ 6.1.3-2]</p> <p>пояснює поняття «гідність» та ідентифікує в минулому та сучасності випадки захисту та порушення гідності людини [9 ГЮ 5.1.3-1]</p> <p>аналізує середовище закладу освіти щодо поваги до гідності та</p>	<p>Як вирішувати, хто і скільки отримає?</p> <p>Чому правила потрібні для справедливості?</p> <p>У цій темі учні та учениці дізнаються, що таке справедливість і чому іноді людям складно погодитися на те, що справедливо. Вони обговорюють, чи завжди «порівну» означає чесно, чи треба враховувати, хто більше працював або кому більше потрібно. На прикладах з життя, казок і гри учні бачать, як можна домовитися, щоб було справедливо для всіх.</p> <p><i>Тема 5: Права – не лише для дорослих.</i></p> <p>Що таке права людини, і чому вони є в кожного та кожної</p> <p>Мої права як учня, учениці / підлітка, підлітки / громадянина, громадянки</p> <p>Чиї права часто не поважають і чому</p>	<p>Гра «Ділимо оленя»: Учні грають у гру, де плем'я вполювало оленя і треба поділити м'ясо. У групах вони вирішують, як ділити між тими, хто полював, хто готував їжу, хто хворий, хто маленький, а хто нічого не робив. Потім обговорюють: чи всі були задоволені, яка система здається справедливою, і в якій вони хотіли б жити.</p> <p>Аналіз історій про справедливість: Учні читають короткі історії (казки, шкільні ситуації), де люди сперечалися про справедливість. Вони обговорюють, яке рішення було прийнято, чи всі були задоволені, і як вони б вирішили цю ситуацію.</p> <p>Дискусія «Чи завжди порівну – це чесно?» Клас обговорює: чи справедливо дати однаково всім, якщо хтось працював більше, а хтось відпочивав? Чи справедливо дати більше тому, хто слабкий або молодший? Учні наводять приклади зі свого життя або шкільних ситуацій.</p> <p>Тема 5:</p> <p>Проведення обговорення: «Яке моє право я вже використовую щодня?».</p> <p>Розбір ситуацій, де порушують права, – з визначенням, які саме права порушено і як діяти.</p>
--	--	---

<p>дотримання прав людини (за визначеними критеріями) [9 ГІО 5.1.3-3]</p> <p>обґрунтовує необхідність поваги до власної гідності та гідності іншої особи [9 ГІО 5.1.3-2]</p> <p>пояснює необхідність формування засад чесної взаємодії між людьми в сім'ї та середовищі закладу освіти [9 ГІО 6.1.3]</p> <p>долучається до розв'язання проблем різних спільнот, враховуючи інтереси їх представників [9 ГІО 6.2.1]</p> <p>розвиває емоційний інтелект [9 ГІО 6.2.2]</p> <p>демонструє розуміння гідності людини та способи її обстоювання у спільноті закладу освіти [9 ГІО 5.1.3]</p> <p>формулює і аргументовано висловлює, відстоює у дискусії власні погляди та переконання</p>	<p>Який вигляд мають порушення прав у щоденному житті</p> <p>Як можна реагувати на порушення прав (індивідуально, разом, через дорослих)</p> <p>У цій темі учні та учениці відкривають для себе, що «права людини» – це не лише про політиків чи політикинь, активістів чи активісток або постраждалих у новинах. Права – це про те, щоб тебе не принижували на уроці, щоб твоя думка мала вагу, щоб тебе не змушували мовчати, коли ти хочеш сказати: «Це не нормально». Учні та учениці розбирають знайомі ситуації – у школі, вдома, на вулиці – і вчаться бачити: ось тут моє право спрацювало, а ось – його порушили. Права не треба випрошувати, але ними треба користуватись. І знати, що робити, якщо щось пішло не так. Обговорюємо, чому важливо поважати права інших, – навіть якщо ці інші не такі, як ми – мають іншу думку або помиляються. Формуємо початкове розуміння: мої права – це моя гідність у дії, і я не один, не одна: кожна демократична країна (зокрема Україна) створює закони й інституції, щоб ці права захищати. Це частина нашого вибору як суспільства.</p>	<p>Один день життя очима підлітка чи підлітки через призму прав</p> <p>Порівняння ситуацій з обмеженням прав у різних країнах (шкільні приклади, медіа, протести).</p> <p>Рольове парне програвання ситуацій: «Я хочу, щоб до мене поставились інакше, – як це сказати?».</p> <p>Карткова гра: «Маю право – отже, можу...». На одних картках написані права (на вільне висловлення, повагу, приватність, безпеку тощо), на інших – життєві ситуації. Учні та учениці мають поєднати ситуацію з відповідним правом і сформулювати, як вони можуть діяти в межах цього права.</p>
---	---	---

<p>[9 ГІО 5.1.2-4]</p> <p>ідентифікує та моделює ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, та обирає способи захисту цих прав [9 ГІО 5.2.1-1]</p> <p>розрізняє права людини і обов'язки громадянина, пояснює взаємозв'язок між правами/ потребами та правом і законом [9 ГІО 5.2.2-3]</p> <p>розрізняє додаткові можливості (привілеї) та обмеження за різними ознаками [9 ГІО 5.3.1-4]</p>		
---	--	--

Модуль 3. Ми у спільнотах

<p>аналізує свою належність до різних спільнот [9 ГІО 5.1.1]</p> <p>визначає та пояснює, що для нього означає належність до соціокультурної спільноти [9 ГІО 5.1.1-1]</p> <p>пояснює, як належність до різних спільнот та зовнішні чинники впливають на формування його поглядів та переконань [9 ГІО 5.1.1-2]</p>	<p><i>Тема 6. Як суспільство і спільноти роблять нас людьми?</i></p> <p>Що таке спільноти, до яких ми належимо</p> <p>Як спільноти впливають на те, якими ми стаємо</p> <p>Чому нам потрібні інші люди, щоб бути людьми</p> <p>Як довіра працює в різних спільнотах</p> <p>У цій темі учні та учениці досліджують, чому людині потрібні інші люди, щоб рости, навчатися й почуватися живою. Вони обговорюють приклад дітей, які виростили без спільнот (наприклад, Мауглі) і що вони втратили. Також діти аналізують свої власні спільноти – шкільні, гуртки, онлайн-спільноти,</p>	<p>Тема 6:</p> <p>Аналіз історії «Мауглі»: учні читають або слухають уривки про Мауглі (або інші історії «диких дітей») і обговорюють, чого ці діти не змогли навчитися без людей, чому спільноти роблять нас людьми і що дають нам інші люди.</p> <p>Індивідуальна робота «Мої спільноти»: учні записують усі спільноти, у яких вони проводили час останнього року — це можуть бути клас, гурток, команда, друзі онлайн тощо. Вони оцінюють рівень довіри в кожній спільноті від 0 до 10 і пишуть, що саме</p>
--	---	---

<p>визначає важливість для себе громадянства України, пояснює свої права та обов'язки як громадянина [9 ГІО 5.1.4-3]</p> <p>дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГІО 5.2.2]</p> <p>цінує соціальне та культурне розмаїття, пояснює його переваги і виклики в сучасному суспільстві [9 ГІО 5.3.1]</p> <p>пояснює необхідність формування засад чесної взаємодії між людьми в сім'ї та середовищі закладу освіти [9 ГІО 6.1.3]</p> <p>наводить приклади, як громадяни можуть впливати на політичні і суспільні процеси [9 ГІО 6.1.2-1]"</p> <p>долучається до розв'язання проблем різних спільнот, враховуючи</p>	<p>друзів – і думають, як рівень довіри впливає на те, що ми можемо разом створити.</p> <p><i>Тема 7. Спільне – це також моя відповідальність</i></p> <p>Що таке «спільне» – простір, ресурси, права, правила, дії</p> <p>Чому деякі спільні речі занедбані (ефект байдужості, «не моє»)</p> <p>Як мої дії впливають на спільне середовище</p> <p>Як організувати спільну турботу – на прикладі школи або громади</p> <p>У цій темі учні та учениці обговорюють, чому «спільне» часто сприймається як «нічийне». Шкільний коридор, спортмайданчик, парк, смітник біля дому, автобусна зупинка – хто за них відповідає? Чому одні кидають сміття: «Бо і так брудно», а інші прибирають: «Бо не можуть дивитися»? Учні та учениці через приклади бачать: щоразу, коли хтось бере відповідальність за спільне, – з'являється довіра, простір, де добре. Але якщо всі чекають, що: «Хтось зробить», – спільне руйнується. Тема допомагає побачити, що правила, турбота, бюджет – усе це не лише про «владу», а й про наше ставлення. І що найменший учинок (винести сміття, захистити</p>	<p>вони отримують завдяки такому рівню довіри.</p> <p>Робота в командах «Що підсилює або руйнує довіру»: групи обирають одну спільноту з високим рівнем довіри та одну зі слабкою довірою (крім сім'ї). Вони визначають, що підвищує довіру в цих спільнотах і що її руйнує, розмірковують, чи достатній зараз рівень довіри, а також обговорюють, що могло б трапитися, якби довіри стало більше або менше, з урахуванням позитивних та негативних наслідків.</p> <p>Тема 7:</p> <p>Мапування спільного простору – учні та учениці разом складають карту: що в школі/громаді належить усім (коридори, туалет, бібліотека, спортивне поле, вулиця, тротуар, парк тощо), обговорюють: як ці простори виглядають (занедбані, турботливо доглянуті, небезпечні, привласнені кимось)? Потім позначають: що потребує змін.</p> <p>Мікроексперимент: «А що, як я зроблю першим?» – учні та учениці обирають просту дію, яку зазвичай у школі чи громаді «мали б зробити інші» (прибрати в спільному куточку, навести лад у шафі, повісити правила), і виконують її. Через тиждень – рефлексія: що змінилося? Як реагували інші?</p> <p>Обговорення: «Мої права – твої обов'язки?» – розгляд</p>
--	---	---

<p>інтереси їх представників [9 ГІО 6.2.1]</p> <p>розвиває емоційний інтелект [9 ГІО 6.2.2]</p> <p>аналізує склад сучасного суспільства, своє місце в ньому [9 ГІО 5.3.1-1]</p> <p>презентує здобутки рідної та інших соціокультурних спільнот [9 ГІО 5.3.1-2]</p> <p>докладно описує проблеми, з якими стикаються різні спільноти (заклад освіти, громада, держава, світ) [9 ГІО 6.2.1-1]</p> <p>пропонує декілька варіантів розв'язання проблем відповідної спільноти та обирає найоптимальніший [9 ГІО 6.2.1-2]</p>	<p>слабшого, не псувати парту) – це частина великої картини. Водночас учні та учениці знайомляться з тим, що спільне – це не лише майно чи фізичний простір. Спільне – це ще й права, які ми разом утверджуємо. Якщо я хочу, щоб мене слухали, не принижували, поважали мій простір, – я не можу принижувати, заглушувати або «забирати простір» інших.</p>	<p>ситуацій: «Я хочу, щоб було тихо, – але сам, сама слухаю музику без навушників». «Я хочу поваги – але кепкую з інших». Учні та учениці складають карту: які права потребують яких зусиль з мого боку, щоб бути можливими?</p> <p>Обговорення: «Хто має приборати? Чи справедливо, що це завжди роблять одні й ті самі люди?»</p> <p>Моделювання ситуацій, де потрібно домовлятися про спільне – і знайти рішення.</p>
--	---	--

Модуль 4. Ми і економіка

<p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГІО 6.3.1]</p> <p>аналізує політичне, суспільне і культурне життя в Україні та світі, виклики для</p>	<p><i>Тема 8. У світі грошей</i></p> <p>Навіщо потрібні гроші?</p> <p>Звідки беруться гроші у ваших батьків та у інших дорослих навколо?</p> <p>Як встановлюються і з чого складаються ціни в магазинах?</p>	<p>Тема 8:</p> <p>Групова симуляція: «Мій магазин» – учні та учениці у групах створюють вигаданий товар (наприклад, напій, іграшку або послугу) та визначають його ціну. Вони мають розрахувати її складові: витрати на</p>
--	--	---

<p>демократії і прав людини [9 ГІО 6.3.1-1]</p> <p>пояснює переваги ринкової економіки та важливість чесної конкуренції для розвитку суспільства [9 ГІО 6.3.1-4]</p>	<p>Звідки гроші в державі?</p> <p>У цій темі учні та учениці досліджують, як гроші стали універсальним засобом обміну та чому сучасне життя без них майже неможливе. Вони замислюються, звідки беруться гроші у родині і в державі, що таке дохід і податки, як формується вартість товару чи послуги. На прикладах зі свого повсякденного життя діти поступово відкривають, що гроші – не лише «купюра в гаманці», а частина великої системи економічних взаємозв'язків.</p> <p><i>Тема 9. Чому щось коштує дорого, а щось – дешево?</i></p> <p>Що таке обмін і навіщо потрібні гроші?</p> <p>Хто підвищує та знижує ціни в магазинах?</p> <p>Чому на базарі й у супермаркеті ціни різні?</p> <p>Як формуються зарплати: від чого вони залежать?</p> <p>У цій темі учні та учениці відкривають, що ціна речей – не просто «вигадана продавцем чи продавчиною», а результат взаємодії багатьох чинників: попиту, пропозиції, витрат, податків, державної політики. Через знайомі приклади (хліб, транспорт, інтернет, шкільне приладдя)</p>	<p>виробництво, оплату праці, податки, прибуток. Потім презентують свої товари класу та порівнюють ціни й аргументи. Обговорюють: чому ціни різні? що таке справедлива ціна?</p> <p>Дослідження: «Звідки гроші у державі?» – групова робота з підготовленими картками: «податки», «штрафи», «митні збори», «допомога від інших країн», «доходи від держпідприємств» тощо. Кожна група готує коротке пояснення, як цей механізм працює, та формує «скарбничку держави». Обговорюють: які джерела найважливіші та чому.</p> <p>Тема 9:</p> <p>Гра: «Обмін». Учні отримують картки з різними предметами або навичками, потрібними для виживання (їжа, вода, ніж, дрова, вогонь тощо). Завдання – домовитися, обмінюватися або створювати групи так, щоб кожен мав усе необхідне. Після гри обговорюють, що допомагало чи заважало обмінюватися, і виходять на питання: «Яка річ допомогла б усім швидко отримати потрібне без багатокрокових обмінів?» –</p>
--	---	---

	<p>вони поступово розуміють, чому ціни відрізняються в різних магазинах, містах і країнах, чому деякі послуги субсидуються державою, а деякі – ні.</p>	<p>щоб дійти до поняття грошей як універсального засобу обміну.</p> <p>Проведення обговорення: «Чому хліб у селі дешевший, ніж у торговому центрі?» – учні та учениці шукають чинники, що впливають на ціну: транспорт, оренда, попит, конкуренція.</p> <p>Порівняння цін: «Однаковий товар у різних магазинах» – учні та учениці збирають приклади (онлайн або офлайн) і визначають, що вплинуло на різницю.</p> <p>– Проведення гри: «Симуляція ринку» – учні / учениці – продавці / продавчині та покупці / покупчині, які торгуються за умовними товарами. Потім обговорення: як змінювалася ціна і чому.</p> <p>Візуалізація: «З чого складається ціна електроенергії / інтернету?» – пошук структури тарифу (виробництво, доставка, податки, прибуток).</p>
--	--	---

Модуль 5. Ми та інформація

<p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГЮ 6.3.1]</p> <p>розвиває емоційний інтелект [9 ГЮ 6.2.2]</p>	<p><i>Тема 10. Не все, що є в інтернеті, – правда. Як розпізнати фейк, маніпуляцію, перебільшення?</i></p> <p>Чому люди вірять у неправду – механізми впливу</p> <p>Російська інформаційна війна: приклади, цілі, загрози</p>	<p>Тема 10:</p> <p>Аналіз підозрілих новин, заголовків і мемів – визначення «червоних прапорців».</p> <p>Проведення гри: «Фейк чи факт» із короткими кейсами.</p>
--	---	---

<p>добирає логічні і достатні аргументи для підтвердження певного судження [9 ГІО 4.2.2]</p> <p>виявляє суперечності, логічні та фактологічні помилки в аргументах [9 ГІО 4.2.2-2]</p> <p>визначає достовірність і повноту джерела відповідно до усталених (самостійно заданих) критеріїв [9 ГІО 3.3.1]</p> <p>застосовує критерії для визначення достовірності і повноти інформації [9 ГІО 3.3.1-1]</p> <p>класифікує джерела інформації на підставі їх достовірності, надійності, повноти [9 ГІО 3.3.1-2]</p>	<p>Як діяти відповідально в інформаційному просторі</p> <p>У цій темі учні та учениці обговорюють, чому важливо не довіряти одразу всьому, що бачиш чи читаєш. Соцмережі, меми, заголовки, відео – сьогодні все має переконливий вигляд, але не все має на меті сказати правду. Діти дізнаються, що існують фейки, маніпуляції, інформація, яку висмикнули з контексту. Але головне – не «ловити фейки», а ставити правильні запитання: Хто це сказав / сказала? Для чого? Що хоче, щоб я відчув / відчула? Особливо важливо розпізнавати інформацію, яка сіє страх, розділяє, змушує ненавидіти, бо саме так часто працює пропаганда. Учні та учениці дізнаються, як працює російська інформаційна агресія, – не тільки проти військових, а й проти суспільства загалом. Формується перше розуміння: інформація – це теж зброя і від мене залежить, чи буду я «передавати її далі», чи зупинюся й подумаю. Критичне мислення – не про недовіру до всього, а про повагу до себе.</p>	<p>Створення мінігайду: «Як не стати носієм, носійкою фейків».</p> <p>Моделювання інформаційної атаки: що можна зробити в класі, щоб зменшити паніку.</p> <p>Розбір прикладів інформаційних впливів Росії на дітей / молодь – на прикладах справжніх інформаційних кампаній.</p>
---	--	--

Модуль 6. Роль України в світі

<p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГІО 6.3.1]</p> <p>пояснює історичну реальність (події, явища, процеси) з урахуванням причинно-наслідкових і</p>	<p><i>Тема 11. Хто сусіди України? З ким ми схожі – і чим відрізняємось.</i></p> <p>Хто наші сусіди: де вони на карті, яка в них культура, мови, стиль життя</p> <p>Який вигляд мають політичні системи в сусідів. Хто з наших сусідів авторитарний, а хто демократичний – чому?</p>	<p>Тема 11:</p> <p>Проведення обговорення: «Що означає бути сусідами?» – на прикладах із життя.</p> <p>Створення карти: «Спільне й відмінне» з демократичними та авторитарними сусідами.</p>
--	--	--

<p>системно-структурних залежностей [9 ГІО 4.3.2]</p> <p>цінує соціальне та культурне розмаїття, пояснює його переваги і виклики в сучасному суспільстві [9 ГІО 5.3.1]</p> <p>тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГІО 6.1.1]</p> <p>презентує здобутки рідної та інших соціокультурних спільнот [9 ГІО 5.3.1-2]</p> <p>аналізує політичне, суспільне і культурне життя в Україні та світі, виклики для демократії і прав людини [9 ГІО 6.3.1-1]</p> <p>аналізує приклади вирішення конфліктних ситуацій в українському суспільстві та світі [9 ГІО 6.3.1-2]</p>	<p>У цій темі учні та учениці досліджують, хто близький Україні, – не лише на карті, а й за стилем життя, цінностями, правилами співжиття в суспільстві. Ми маємо різних сусідів: із частиною нас об'єднує досвід змін, бажання бути вільними, розвивати демократію (наприклад, це Польща, Словаччина, Румунія, Молдова). Ми бачимо, як там працюють вибори, незалежні суди, участь громадян і громадянок. Але є й інші сусіди – Росія та Білорусь, де влада тримається на страху, де не можна вільно обирати, де за протести саджають. І є Угорщина, яка належить до Європейського Союзу, однак відмінна від решти європейських країн. Учні та учениці вчать помічати: відмінність – не тільки в прапорах, а в тому, як суспільство ставиться до людини, до прав, до свободи. Ми – не «між». Ми частина Європи за своїм вибором, і хоча в нас ще багато викликів, наш шлях – бути в колі тих, хто поважає гідність. Водночас ми вчимося шукати спільне: у культурі, у гуморі, в музиці, у бажанні до змін. Ця тема – перший крок до розуміння, що політична карта світу – це і про кордони, де ми маємо чітко їх поставити й захищати, а також про те, з ким ми відкриті та будемо жити разом.</p>	<p>Аналіз прикладів: Який вигляд має свобода / страх у різних країнах (порівняння історій, новин, відео).</p> <p>Порівняння: «Як ухвалюють рішення в різних країнах» – у формі гри або діалогу.</p> <p>Формування власного бачення: «Чому ми хочемо бути в колі вільних?» – у форматі постера / короткого тексту / розмови.</p>
--	---	---

8 клас

Очікувані результати	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Модуль 1. Ми і політика		

<p>обмірковує, що він може робити для утвердження культури демократії [9 ГІО 5.1.4-2]</p> <p>тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГІО 6.1.1]</p> <p>характеризує роль Конституції України, засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, а також самоврядних територіальних спільнот, механізми їх формування та діяльності [9 ГІО 6.1.1-1]</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГІО 6.1.1-2]</p> <p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГІО 6.3.1]</p> <p>пропонує способи подолання конфліктів, розв'язання соціальних, політичних та інших суперечностей</p>	<p><i>Тема 1: Хто і як створює закони?</i></p> <p>Що таке парламент і які його повноваження</p> <p>Як стають народними депутатами / депутатками</p> <p>Чим займається парламент щодня?</p> <p>Звідки беруться закони і як ухвалюється бюджет</p> <p>Як ми можемо впливати на депутатів і депутаток</p> <p>У цій темі учні та учениці знайомляться з тим, що робить парламент і чому він важливий. Вони дізнаються, що Верховна Рада – це місце, де ухвалюють закони та вирішують, на що підуть державні гроші. Через приклади й моделювання учні та учениці розуміють, як працює законодавчий процес: як з'являється ідея, як вона обговорюється, як голосують депутати і депутатки. Обговорюють також роль депутатів і депутаток: хто вони, як обираються, за що відповідають і як громадяни та громадянки можуть впливати на їхню роботу. Учні бачать, що депутати / депутатки – це обрані представники / представниці, які мають діяти в інтересах суспільства, а не «далекі політики чи політикині з телевізора». Розглядають ситуації, коли парламент працює ефективно або коли між гілками влади виникає конфлікт. Формується базове розуміння: парламент – це не лише про закони, а про домовленості, компроміси та публічну відповідальність.</p>	<p>Тема 1:</p> <p>Дослідження: «Хто представляє нас у парламенті» – учні та учениці шукають, хто є депутатами, депутатками від їхнього округу або регіону, що вони обіцяли у своїй програмі, як вони голосують. Проводять відкриту дискусію з представниками органів місцевого самоврядування.</p> <p>Моделювання: «Розробка закону» – учні та учениці обирають проблему, пропонують закон, проходять через усі етапи: подання, обговорення, правки, голосування – та розбирають, що викликає труднощі і де потрібні домовленості.</p> <p>Дослідження порядку денного Верховної Ради – учні та учениці заходять на сайт парламенту, знаходять актуальний порядок денний і досліджують, які з питань можуть впливати на їхнє життя або життя їхніх родин. Обговорюють: чому саме ці питання розглядають, хто їх ініціював, який їхній можливий подальший шлях.</p> <p>Гра в парламент – учні та учениці моделюють роботу Верховної Ради: об'єднуються в партії, формують коаліцію, обирають питання для розгляду, обговорюють їх і проводять голосування. Після гри обговорюють: які упередження про депутатів неочікувано спрацювали? Які виявились неправдою? як</p>
--	---	---

<p>[9 ГІО 6.3.1-3]</p> <p>виявляє інтереси різних спільнот/ груп і шукає шляхи їх (інтересів) узгодження для розв'язання проблем відповідних спільнот/ груп [9 ГІО 6.2.1-3]</p> <p>пропонує декілька варіантів розв'язання проблем відповідної спільноти та обирає найоптимальніший [9 ГІО 6.2.1-2]</p> <p>долучається до розв'язання проблем різних спільнот, враховуючи інтереси їх представників [9 ГІО 6.2.1]</p> <p>використовує принципи врядування, долучається до розроблення правил, які діють у закладі освіти і громаді, виявляє випадки їх порушення [9 ГІО 6.1.2-3]</p> <p>застосовує окремі механізми безпосередньої (прямої) демократії, зокрема електронної [9 ГІО 6.1.2-2]</p>	<p><i>Тема 2: Хто і як впливає на ухвалення рішень? Партії, вибори, громадяни / громадянки</i></p> <p>Як відбуваються вибори: етапи, учасники / учасниці, правила</p> <p>Що таке політична партія і яка її роль</p> <p>Як громадяни / громадянки можуть впливати на ухвалення рішень між виборами (ініціативи, кампанії, звернення)</p> <p>Хто ще впливає на політику: медіа, бізнес, громадські організації</p> <p>Політика як не лише боротьба, а й узгодження</p> <p>Моделювання: як формують коаліцію, як ухвалюють компромісне рішення</p> <p>Ця тема присвячена політиці як взаємодії інтересів. Учні та учениці дізнаються, як відбуваються вибори, яку роль відіграють політичні партії, як формуються програми. Хто і чому виграє вибори? Чому одних обіцянок дотримуються, а інших – ні? Хто впливає на політику, крім депутатів / депутаток і міністрів / міністерок? Розглядаємо реальні кейси: протестів, петицій, кампаній. Формуємо поняття політичної культури: що таке «бути активним громадянином / активною громадянкою» і навіщо це. Обговорюємо не лише боротьбу за владу, а й співпрацю заради спільного. Учні та учениці пробують себе в ролі виборців / виборчинь, кандидатів / кандидаток, консультантів / консультанток – моделюючи передвиборчі кампанії та ухвалення рішень у ситуації зіткнення інтересів.</p>	<p>почуваються люди, котрі мають владу?</p> <p>Тема 2:</p> <p>Аналіз «суперсил» різних гравців і гравчинь. Учні та учениці порівнюють вплив різних акторів на політичні рішення: партій, громадських організацій, рухів, медіа, церкви, бізнесу, міжнародних структур. Визначають «суперсилу» кожного: що саме вони можуть змінити, якими інструментами користуються, які мають обмеження. Обговорюють: хто і як формує порядок денний у суспільстві, які взаємодії між гравцями та гравчинями посилюють, а які – стримують владу.</p> <p>Аналіз реальної ситуації: «Політика поза парламентом» – учні та учениці досліджують приклад петиції, адвокаційної кампанії або протесту (на вибір учителя чи учительки), і розбирають: хто вплинув, якими засобами, що вдалося або не вдалося.</p> <p>Дослідження громадських організацій у громаді – учні та учениці вивчають, які ГО діють у їхньому місті чи селі, що саме вони роблять, кого представляють, як впливають на рішення. Складають мапу впливу або короткі профілі організацій.</p> <p>Дослідження взаємодії громадян, громадянок, спільнот і держави під час</p>
---	---	---

<p>наводить приклади, як громадяни можуть впливати на політичні і суспільні процеси [9 ГІО 6.1.2-1]</p> <p>обмірковує, що він може робити для утвердження культури демократії [9 ГІО 5.1.4-2]</p>		<p>війни – учні та учениці аналізують, як під час повномасштабної війни співпрацюють громадські ініціативи, бізнес, органи влади й Сили оборони: як вони координуються, чим підсилюють одне одного, як ухвалюють рішення.</p>
---	--	---

Модуль 2. Ми і право

<p>демонструє розуміння гідності людини та способи її обстоювання у спільноті закладу освіти [9 ГІО 5.1.3]</p> <p>обґрунтовує необхідність поваги до власної гідності та гідності іншої особи [9 ГІО 5.1.3-2]</p> <p>пояснює, що означає бути відповідальним громадянином України [9 ГІО 5.1.4]</p> <p>характеризує роль держави та демократії щодо забезпечення прав людини і створення умов для розвитку особистості [9 ГІО 5.1.4-1]</p> <p>доводить необхідність захисту прав і гідності людини [9 ГІО 5.2.1]</p>	<p><i>Тема 3. Право для життя: як захистити себе в побутових ситуаціях?</i></p> <p>Як діяти в конфліктних ситуаціях із поліцією, охороною, адміністрацією</p> <p>Адміністративна відповідальність: хто, за що і з якого віку</p> <p>Коли і як звертатися до поліції, до служби у справах дітей, до суду</p> <p>Що робити, якщо порушують твої права: алгоритми, контакти, підтримка</p> <p>У цій темі учні та учениці розглядають приклади з повсякденного життя, у яких знання права допомагає захистити себе та інших. Що робити, якщо охоронець звинувачує у крадіжці? Якщо сусід / сусідка ламає паркан? Якщо тебе зупинила поліція або образили в інтернеті? Учні та учениці дізнаються, як працює адміністративна відповідальність, до кого звертатися у типових ситуаціях, що мають право вимагати дорослі – і що ні. Формується уявлення: право – це не абстрактна «державна» штука, а набір інструментів, які доступні кожному й кожній для захисту гідності, майна, безпеки.</p> <p><i>Тема 4. Як працює правосуддя?</i></p>	<p>Тема 3:</p> <p>Аналіз ситуацій: «Моє право порушено» – учні та учениці працюють з типово побутовими кейсами (звинувачення в крадіжці, хейт в інтернеті, сварка з сусідом / сусідкою, зупинка поліцією) і розробляють покроковий алгоритм дій: куди звернутись, що сказати, які права мають інші і вони самі.</p> <p>Вправа: «Тест на межі» – учні та учениці аналізують, які дії дорослих (вчителя / вчительки, охоронця / охоронниці, поліцейського / поліцейську, адміністратора / адміністраторки) законні, а які – ні. Порівнюють власні інтуїції з нормами права. Обговорюють, як відрізнити «незручно» від «неправомірно».</p> <p>Інтерактивна вправа: «Відповідальність і вік» – учні та учениці вивчають, з якого віку настає адміністративна відповідальність за різні правопорушення.</p>
--	--	--

<p>дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГЮ 5.2.2]</p> <p>розрізняє права людини і обов'язки громадянина, пояснює взаємозв'язок між правами/ потребами та правом і законом [9 ГЮ 5.2.2-3]</p> <p>дотримується законодавства та суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини [9 ГЮ 5.2.2-4]</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГЮ 6.1.1-2]</p> <p>характеризує взаємозв'язок та взаємну відповідальність громадян і держави в розвитку правової культури та збереженні територіальної цілісності держави [9 ГЮ 6.1.3-1]</p>	<p>Як працює суд: ролі судді, адвоката / адвокатки, прокурора / прокурорки, свідка / свідки</p> <p>Як подають до суду: хто, чому, які справи, які процедури</p> <p>Що таке справедливість – і чому це не завжди те саме, що закон</p> <p>У цій темі учні та учениці розбирають, як в Україні працює судова система: хто кого судить, як працює адвокат / адвокатка, прокурор / прокурорка, поліція. Обговорюють, як домогтися справедливості – не лише через суд, а й через громадський тиск, медіа, правозахисні організації. Вивчають реальні кейси, включно з моральними дилемами: як діяти, коли закон суперечить справедливості? Де межа між покаранням і помстою? Розвивається уявлення: суд – не лише каральний орган, а важливий механізм захисту гідності й справедливості.</p> <p><i>Тема 5. Звідки береться корупція?</i></p> <p>Побутова корупція як «нормальність»: як подарунок або «вдячність» стає тиском або підкупом</p> <p>Мовчазна участь: як обхід загальних правил і "вміння домовлятися" шкодить тим, хто діє за домовленими правилами.</p>	<p>Тема 4:</p> <p>Симуляція судового процесу – учні та учениці розігрують змодельовану судову справу в ролях обвинувачення, захисту, свідків, «присяжних» і судді. Проходять повну процедуру: збирання фактів, виступи сторін, винесення рішення. Після – обговорення: чи було рішення справедливим.</p> <p>Розбір кейсів: «А якщо він невинний / вона невинна?» – учні та учениці працюють з реальними історіями судових розслідувань в Україні і світі, у яких звинувачення були помилковими (упередження, примусове зізнання). Обговорюють, як працює право на захист, презумпція невинуватості та що таке справедливе розслідування.</p> <p>Дискусія: «Гідність винного / винної» – учні та учениці обговорюють дилеми: чи злочинець / злочинниця втрачає право на повагу? Чи можна визнати провину, і все одно ставитися до людини з гідністю?</p> <p>Схема: «Хто кого судить» – учні та учениці створюють схему системи правосуддя в Україні: які справи розглядають суди, хто в них діє, як подається позов, як ухвалюється рішення.</p> <p>Тема 5:</p> <p>Тест на корупцію – учні та учениці проходять анонімне опитування з побутових ситуацій (чи погодився / погодилася б дати хабар / віддячити подарунком тощо),</p>
--	--	---

	<p>Наслідки для системи: як побутова корупція підриває державні послуги</p> <p>У цій темі учні та учениці розглядають знайомі побутові практики – подарунки вчителям / вчителькам, «віддячитися лікарю / лікарці», «занести» за швидше оформлення – і аналізують, як вони впливають на довіру до держави, на справедливість і власну гідність. Обговорюють, чому «так заведено» – не виправдання, як створюється культура мовчазної згоди на корупцію – і як її змінювати. Формується уявлення: корупція – це не тільки хабарі в мільйонах, а й щоденні практики звичайних людей, які послаблюють спільне.</p>	<p>після чого відбувається дискусія про мотивації, суспільні наслідки і про те, чому це вважається корупцією.</p> <p>Мінідослідження: «Де межа?» – у групах учні та учениці формують шкалу від «звичайної вдячності» до «очевидної корупції» і обговорюють, як визначити межу в різних випадках.</p> <p>Вправа: «Розмова без звинувачення» – учні та учениці моделюють діалог, у якому відмовляються від участі в корупційній практиці (наприклад, відмовляються нести гроші «на ремонт»), зберігаючи повагу й гідність.</p>
--	--	--

Модуль 3. Ми у спільнотах

<p>застосовує принципи та механізми демократії в житті закладу освіти [9 ГІО 6.1.2]</p> <p>наводить приклади, як громадяни можуть впливати на політичні і суспільні процеси [9 ГІО 6.1.2-1]</p> <p>використовує принципи врядування, долучається до</p>	<p><i>Тема 6. Як працює спільнота – і у чому вона сильніша за індивіда?</i></p> <p>Як люди об'єднуються навколо спільного: від ініціатив до інституцій</p> <p>Види спільнот: локальні, професійні, онлайн, громадянські</p> <p>Спільнота як джерело сили, довіри, турботи, дії</p> <p>Який вигляд має ефективна спільнота: кейси шкільних, місцевих і національних ініціатив</p> <p>Коли спільноти руйнуються: втрата зв'язків, відчуження, байдужість</p>	<p>Тема 6:</p> <p>Картографування спільнот: учні та учениці досліджують і створюють мапу своїх спільнот (родинна, шкільна, онлайн, вулична, національна) з позначенням ролей, ресурсів і зв'язків.</p> <p>Кейс-аналіз: розбір прикладів успішних місцевих ініціатив (наприклад, порятунок бібліотеки, облаштування парку, збори на дрони), з</p>
---	--	--

<p>розроблення правил, які діють у закладі освіти і громаді, виявляє випадки їх порушення [9 ГІО 6.1.2-3]</p> <p>аналізує свою належність до різних спільнот [9 ГІО 5.1.1]</p> <p>пояснює, як належність до різних спільнот та зовнішні чинники впливають на формування його поглядів та переконань [9 ГІО 5.1.1-2]</p> <p>визначає та пояснює, що для нього означає належність до соціокультурної спільноти [9 ГІО 5.1.1-1]</p> <p>долучається до розв'язання проблем різних спільнот, враховуючи інтереси їх представників [9 ГІО 6.2.1]</p>	<p>У цій темі учні та учениці аналізують, який вигляд має сильна спільнота і що робить її життєздатною. Вони знайомляться з прикладами, коли спільна дія змінювала ситуацію: від шкільних ініціатив до локальних кампаній. Через роботу з реальними кейсами і моделювання ситуацій учні та учениці бачать, як формується довіра, які ролі існують у спільнотах і що означає бути учасником / учасницею, а не стороннім спостерігачем / спостерігачкою. Тема допомагає сформулювати бачення спільноти як середовища, яке зберігає гідність, солідарність і відповідальність.</p>	<p>відповіддю на питання: «Що дало змогу їм відбутися?»</p> <p>Моделювання «розпаду» спільноти: у групах моделюють ситуації, коли люди припиняють брати участь у спільному – що відбувається і як цього уникнути.</p> <p>Рольова гра: «Я і спільне рішення» – учні та учениці розігрують ситуацію ухвалення складного спільного рішення в уявній шкільній чи міській спільноті, вчать вести діалог і будувати консенсус.</p> <p>Спостереження за життям шкільної або місцевої спільноти: завдання знайти приклади солідарності, турботи або байдужості – і оформити як коротку репортажну замітку.</p>
--	---	--

Модуль 4. Ми і економіка

<p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГІО 6.3.1]</p> <p>пояснює переваги ринкової економіки та важливість</p>	<p><i>Тема 7. Звідки беруться гроші в бюджеті громади?</i></p> <p>Що таке бюджет громади – як він створюється і ким?</p> <p>Які податки наповнюють бюджет і хто їх сплачує?</p>	<p>Тема 7:</p> <p>Проведення рольової гри «Бюджет територіальної громади»: учні та учениці в ролі депутатів та депутаток Ради територіальної громади намагаються домовитися про</p>
--	---	---

<p>чесної конкуренції для розвитку суспільства [9 ГЮ 6.3.1-4]</p> <p>застосовує окремі механізми безпосередньої (прямої) демократії, зокрема електронної [9 ГЮ 6.1.2-2]</p> <p>наводить приклади, як громадяни можуть впливати на політичні і суспільні процеси [9 ГЮ 6.1.2-1]</p>	<p>Що таке «видатки» – як громада вирішує, що важливіше?</p> <p>Чому «безоплатні» речі насправді оплачені – і ким?</p> <p>Як я можу впливати на бюджетні рішення?</p> <p>У цій темі учні та учениці дізнаються, що «безоплатне» – не завжди справді безкоштовне. Шкільні обіди, нові книжки, зарплати вчителям і вчителькам, автобус для громади – все це оплачується з бюджету. Але звідки там гроші? Хто вирішує, куди їх витратити? Діти вивчають просту логіку: дорослі працюють, платять податки, а з них – формується спільна «скарбничка». І вже з неї йде фінансування на речі, які ми використовуємо разом.</p> <p>Обговорюємо, як громада вирішує, що важливіше: новий тротуар чи ремонт школи? Чому іноді одні задоволені, а інші – ні? Формується уявлення: бюджет – це не тільки гроші, а вибір цінностей. Коли ми вирішуємо, що важливо – освіта, безпека, культура – ми визначаємо, ким хочемо бути як спільнота. Це перший крок до розуміння: економіка – не лише цифри, а розмова про пріоритети.</p>	<p>розподіл одного «зайвого» мільйона гривень.</p> <p>Створення схеми: «Звідки гроші на школу?» – учні та учениці досліджують, як податки доходять до конкретних речей у школі (їдальня, книжки, зарплата вчителя / вчительки), і зображають як схему чи інфографіку.</p> <p>Обговорення: «Хто за це платить?» – учні та учениці аналізують приклади шкільних і громадських послуг (новий майданчик, ремонт, гурток) та визначають, з яких джерел фінансування їх можуть надавати (батьки, місцевий бюджет, державна субвенція, гранти).</p> <p>Дослідження: «Куди йдуть гроші громади?» – учні та учениці заходять на сайт своєї територіальної громади або на портал spending.gov.ua, знаходять приклади бюджетних витрат (на освіту, інфраструктуру, культуру) і фіксують, які з них стосуються їхнього життя. Обговорюють, чи ці витрати помітні у просторі громади, школи, вулиці.</p>
<p>Модуль 5. Ми і інформація</p>		

<p>визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1]</p> <p>визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]</p> <p>ставить обґрунтовані/доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2]</p> <p>виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3]</p> <p>характеризує інформацію залежно від джерела походження, часу і місця виникнення та способів поширення інформації в суспільстві [9 ГІО 3.2.2-2]</p> <p>класифікує джерела інформації на підставі їх достовірності, надійності, повноти [9 ГІО 3.3.1-2]</p>	<p><i>Тема 8: Як створюється те, що ми бачимо в інтернеті, і як воно впливає на нас?</i></p> <p>Хто і як створює новини, відео, меми (журналісти / журналістки, блогери / блогерки, PR-компанії, боти)</p> <p>Як працюють алгоритми: що ми бачимо і чому</p> <p>Емоційний контент, клікбейт, шок і страх як інструменти впливу</p> <p>Створення «паралельної реальності»: приклади кампаній дезінформації</p> <p>Як перевірити джерело, наміри і вплив</p> <p>Учні та учениці заглиблюються у світ медіа як сфери, де інформацію створюють, продають, поширюють і яка викликає емоції. У фокусі – не лише контент, а й сам процес виробництва і структура медіапростору: хто створює новини, хто володіє платформами, як працюють алгоритми. Обговорюємо, чому медіа часто апелюють до емоцій, що таке «клікбейти», чому певні теми зникають або викривлюються. Вивчаємо приклади інформаційних кампаній (як позитивних, так і маніпулятивних), а також з'ясовуємо, як медіа можуть посилювати стереотипи, нормалізувати несправедливість чи створювати ілюзію «реальності». Учні та учениці вчать бачити, хто стоїть за контентом і які цілі переслідує – без конспірології, але з настороженістю.</p>	<p>Тема 8:</p> <p>Розслідування: «Хто стоїть за новиною?» – учні та учениці отримують уривок з новини або посту (реального чи адаптованого), аналізують, хто міг бути її автором чи авторкою, що є джерелом інформації, який можливий намір (інформування, вплив, емоційне збурення, продаж). Обговорюють, який вигляд має надійне джерело, що таке фактчекінг і як запитати: «Хто це опублікував / опублікувала і навіщо?».</p> <p>– Порівняння реальності в різних «бульбашках» – учні та учениці переглядають добірки стрічок новин / відео / мемів з різних інформаційних «бульбашок» (умовно патріотична, розважальна, аполітична, проросійська) і аналізують: яку реальність вони створюють, чому ми бачимо те, що бачимо, як працює алгоритм і персоналізація.</p> <p>Картографування «поганих практик» – діти створюють карту прикладів впливу через медіа (маніпуляції, фейки, токсичні меседжі, вплив через гумор, інфлюенсери / інфлюенсерки, дезінформаційні кампанії під час війни тощо). У кожному прикладі визначають: яку емоцію використовують, яка мета, хто виграє.</p> <p>Гра: «Алгоритм стрічки» – симуляційна вправа: кожен учень та кожна учениця грає роль – блогера / блогерки, споживача / споживачки,</p>
---	---	--

<p>добирає логічні і достатні аргументи для підтвердження певного судження [9 ГІО 4.2.2]</p> <p>розпізнає тенденційну інформацію [9 ГІО 4.2.2-1]</p> <p>виявляє суперечності, логічні та фактологічні помилки в аргументах [9 ГІО 4.2.2-2]</p> <p>виявляє факти маніпулювання масовою інформацією в текстових і візуальних джерелах [9 ГІО 3.3.3-1]</p>		<p>рекламодавець / рекламодавиця, інфлюенсера / інфлюенсерки, бота, журналіста / журналістки. Разом вони «будують» стрічку умовної соцмережі, а потім аналізують, чому одні меседжі в цій стрічці виникають, а інші – ні. Це допомагає зрозуміти, як формується контент, який ми споживаємо.</p> <p>Вигадування медіакампанії (антифейк або просвітницька) – учні та учениці в командах придумують власну коротку медіакампанію: відео, меми, сторіз або постери, які можуть протидіяти маніпуляції, висміювати фейк або пояснювати механізми впливу. Вчать використовувати гумор, креатив і правду водночас.</p>
---	--	---

Модуль 6. Роль України в світі

<p>пояснює історичну реальність (події, явища, процеси) з урахуванням причинно-наслідкових і системно-структурних залежностей [9 ГІО 4.3.2]</p> <p>висуває гіпотези на основі знань і розуміння стосовно впливу історичних подій на майбутнє [9 ГІО 4.3.2-3]</p> <p>пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатовимірності</p>	<p><i>Тема 9. Чому Україна обирає бути в Європі?</i></p> <p>Звідки виникла ідея Європейського Союзу</p> <p>Розмаїття в єдності: як країни ЄС погоджують правила співжиття</p> <p>ЄС як союз не лише економік, а й цінностей: демократія, права людини, солідарність</p> <p>Україна на європейській мапі: шлях до Угоди про асоціацію, вибір Майдану, культурна близькість</p> <p>У цій темі учні та учениці дізнаються, як створили Європейську спільноту і чому країни, які нещодавно воювали між собою, вирішили об'єднатися. Вони досліджують, як Європейський Союз створив простір з такими намірами, цінностями, як: підтримка миру, прав людини, демократії – які були класні наслідки,</p>	<p>Тема 9:</p> <p>Створення історичної стрічки часу: учні та учениці розміщують ключові події європейської інтеграції (від Декларації Шумана до сучасності) та паралельно – етапи євроінтеграції України.</p> <p>Порівняння країн: робота в групах – як змінилося життя у країнах після вступу до ЄС (на прикладі Польщі, Румунії, Литви).</p> <p>Картографічна вправа: складання мапи «Моя Європа» – на якій учні та учениці відзначають не лише міждержавні відносини, а й</p>
---	---	--

<p>минулого та його впливу на сучасність [9 ГІО 4.3.2-2]</p> <p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГІО 6.3.1]</p> <p>дискутує стосовно важливих для суспільства питань минулого та сучасного [9 ГІО 4.2.3]</p> <p>пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатовимірності минулого та його впливу на сучасність [9 ГІО 4.3.2-2]</p>	<p>яких не можна було досягти поодино, а що в реальності спрацювало інакше? Учні та учениці аналізують, як Україна поступово входила до складу європейської спільноти, чому це важливо у війні за незалежність і як ми зберігаємо європейські цінності навіть у складних умовах.</p>	<p>культурні, освітні, музичні чи родинні зв'язки з Європою.</p>
--	--	--

9 клас

Очікувані результати	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Модуль 1. Ми і політика		
<p>тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГІО 6.1.1]</p>	<p><i>Тема 1. Хто стежить за виконанням законів?</i></p> <p>Що таке уряд і як він працює: склад, функції, міністри / міністерки</p>	<p>Тема 1:</p> <p>Модельовання: «Хто що вирішує?» – учні та учениці отримують набір реальних</p>

<p>характеризує роль Конституції України, засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, а також самоврядних територіальних спільнот, механізми їх формування та діяльності [9 ПО 6.1.1-1]</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ПО 6.1.1-2]</p>	<p>Що може і не може президент / президентка</p> <p>Як взаємодіють парламент, уряд і президент / президентка</p> <p>Що таке «розподіл повноважень» та «система стримувань і противаг»</p> <p>Який вигляд це має в конкретних ситуаціях (суперечки між гілками влади, відставки урядів, призначення міністрів / міністерок тощо)</p> <p>У цій темі учні та учениці розбираються, як улаштована виконавча та законодавча влада на національному рівні. Вони дізнаються, хто входить до уряду, чим займаються міністерства, як працює парламент і як формуються закони. Обговорюють: чи може президент / президентка наказати міністру / міністерці? Хто ухвалює рішення щодо бюджету? Чому не все, що каже президент / президентка, автоматично виконують? Учні та учениці бачать не абстрактну «владу», а послідовність посад, повноважень і процесів, збалансованих між собою. Формують уявлення про взаємодію гілок влади, стримування і противаги. Активна увага до прикладів – з новин, рішень Кабміну, ролі міністрів / міністерок, обговорень у Верховній Раді. У процесі обговорень і симуляцій учні та учениці бачать державу як складний, але логічно побудований механізм, у якому різні частини мають обмеження і зони відповідальності.</p>	<p>рішень (індексацію пенсій, ухвалення нового закону про освіту, відставку уряду, введення воєнного стану тощо) і визначають: хто ухвалює такі рішення, як це відбувається, чи можуть інші гілки влади втручатися.</p> <p>Побудова інфографіки: «Хто за що відповідає?» – створення схеми розподілу повноважень між урядом, парламентом і президентом / президенткою, з прикладами дій кожного / кожної.</p> <p>Гра «Кабінет міністрів» – учні та учениці отримують ролі міністрів і міністерок (освіти, охорони здоров'я, оборони тощо) і спільно шукають рішення в кризовій ситуації (наприклад, у разі пандемії, війни), погоджуючи позиції й доповідаючи прем'єру.</p> <p>Розбір кейсу «Суперечка між гілками влади» – аналіз конкретної ситуації (наприклад, коли президент / президентка наклав / наклала вето на закон або парламент не затвердив міністра / міністерку) з роз'ясненням механізмів стримування і противаг.</p> <p>Дослідження: хто такий державний службовець / державна службовиця? – учні та учениці обирають приклади реальних посадовців / посадовиць (національного чи місцевого рівня), які є державними службовцями / службовицями, і з'ясовують: яку посаду вони займають, які в них повноваження, за що вони відповідають. Потім діляться висновками: як ця людина</p>
---	--	---

	<p><i>Тема 2: За якими правилами всі грають? Конституція та судова влада.</i></p> <p>Конституція як основа домовленості про основні засади існування української держави.</p> <p>Цілісна картинка політичної системи: парламент, уряд, президент / президентка, суди, громада і громадянин / громадянка</p> <p>Громадянин / громадянка – суб’єкт і ключовий гравець / гравчиня системи.</p> <p>У цій темі учні та учениці підсумовують, як улаштована держава і як різні гравці, гравчині взаємодіють між собою. Вони складають цілісну картину: хто створює закони, хто їх виконує, хто контролює, як пов’язані парламент, уряд, президент / президентка, суди, громадяни / громадянки, місцева влада, медіа, громадські організації. Формуємо уявлення про Конституцію як набір ключових правил і цінностей, на яких тримається ця взаємодія. Через обговорення та моделювання учні та учениці відкривають, що саме громадянин / громадянка – це не пасивний спостерігач / спостерігачка, а головний гравець / гравчиня цієї системи. Його / її дії, участь, вимоги, вибори, звернення – те, що оживляє інституції. Стає зрозуміло: держава – не окрема сила, а форма спільного життя, яку ми творимо разом.</p>	<p>впливає на життя інших? Чим державний службовець / службовиця відрізняється від політика / політикині?</p> <p>Тема 2:</p> <p>Гра-симуляція «Створення конституції». Учні наповнюють смислові блоки «виконавча влада», «законодавча влада», «судова влада», «громадянські права та обов’язки» і створюють конституцію для вигаданої або реальної країни. Обговорюємо: чи хотіли б ми жити у такій державі? Яких правил ми б дотримувалися, а яких – ні?</p> <p>Групова робота: мапування політичної системи – учні та учениці створюють візуальну мапу, на якій позначають, як пов’язані між собою парламент, уряд, президент / президентка, суди, громадяни / громадянки, громади, медіа, громадські організації, бізнес. Стрілками показуємо: хто впливає, хто підзвітний / підзвітна, хто стримує. Окремо виділяємо роль громадянина / громадянки – як відправну точку всієї системи. Обговорюємо: що буде, якщо цю точку прибрати?</p> <p>Вправа: «Держава на плечах у громадян / громадянок». Учні та учениці отримують перелік ролей, у яких громадянин / громадянка «тримає» державу: як платник / платниця податків, виборець / виборчиня, користувач / користувачка послуг, учасник / учасниця рішень, контролер / контролерка, носій / носійка норм, захисник / захисниця. У групах підбирають приклади (з життя або новин) для кожної</p>
--	--	--

		ролі, створюють «людину-громадянина / громадянку», на якій тримаються всі ці функції, і презентують, як держава розвалюється, якщо громадянин / громадянка випадає з певної ролі.
Модуль 2. Ми і право		
<p>тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГЮ 6.1.1]</p> <p>характеризує роль Конституції України, засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, а також самоврядних територіальних спільнот, механізми їх формування та діяльності [9 ГЮ 6.1.1-1]</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГЮ 6.1.1-2]</p> <p>наводить приклади, як громадяни можуть впливати на політичні і суспільні процеси [9 ГЮ 6.1.2-1]</p> <p>аналізує політичне, суспільне і культурне життя в Україні та світі, виклики для демократії і прав людини [9 ГЮ 6.3.1-1]</p> <p>аналізує приклади вирішення конфліктних ситуацій в українському суспільстві та світі [9 ГЮ 6.3.1-2]</p>	<p>Тема 3. Що таке Конституція?</p> <p>Конституція як домовленість суспільства: «Як ми хочемо жити разом?»</p> <p>Основні цінності в Конституції України: гідність, свобода, справедливість</p> <p>Коли Конституція не працює: що відбувається, коли держава порушує власні правила</p> <p>Чи можна змінювати Конституцію – і хто має право це робити</p> <p>У цій темі учні та учениці досліджують, чим Конституція відрізняється від інших законів і що вона взагалі означає для суспільства. Через приклади, порівняння і практичні кейси вони відкривають: Конституція – це спроба відповісти на запитання: «Як ми хочемо жити разом?». Учні та учениці вчать бачити, що Конституція – це не «гарантії зверху», а наш вибір: які цінності ми хочемо покласти в основу суспільства – і як себе поведимо, коли ці цінності порушують.</p> <p>Тема 4. Що таке свобода і справедливість?</p>	<p>Тема 3:</p> <p>– Робота з текстом, преамбулою Конституції України – учні та учениці виділяють ключові цінності, формулюють власні приклади, як ці цінності реалізують або порушують.</p> <p>– Створення «живої конституції класу» – учні та учениці узгоджують спільні правила, засновані на гідності, рівності, свободі, і записують їх як преамбулу, статті й відповідальності.</p> <p>– Дискусія: «Хто має писати Конституцію?» – учні та учениці обговорюють, чому важливо, щоб Конституція була не лише юридичним текстом, а живим вираженням суспільного договору. Чи можуть молоді люди мати вплив?</p> <p>Пошук статей Конституції, які стосуються учнів та учениць: що мені гарантує Конституція? Чи я це бачу щодня?</p> <p>Рефлексивне письмо / усна позиція: «Яку статтю Конституції я хотів/хотіла б, щоб завжди дотримувались – і чому?».</p> <p>Тема 4:</p> <p>Аналіз особистих історій учасників та учасниць Революції Гідності (через відео,</p>

	<p>Революція Гідності як відповідь на порушення свободи, гідності і Конституції.</p> <p>Свобода протесту: як громадяни та громадянки борються за зміни в демократичних країнах.</p> <p>У цій темі ми говоримо вже не просто про побутову несправедливість. Ми говоримо про ситуації, коли загальна несправедливість перевищує межу і люди відчувають, що більше не можуть мовчати. Ми досліджуємо Революцію Гідності – як момент і кризи, і відповідальності водночас. Коли держава порушила Конституцію, коли система перестала чути, коли побили тих, хто вийшов мирно. Ми розглядаємо Революцію Гідності як момент усвідомлення здатності захищати щось важливе – для себе, для інших. Ми ставимо питання: що відчуває людина, яка більше не може залишатися осторонь? Як виростає дія з досвіду приниження або зламу? Як не втратити людяність, коли борешся за гідність?</p>	<p>листи, щоденники, інтерв'ю, запрошення до обговорення на урок).</p> <p>Порівняння моделей протесту в різних країнах: що спільного? Які ризики? Яка роль громадян і громадянок?</p> <p>Створення «Маніфесту Гідності»: що я готовий / готова захищати в суспільстві і чому?</p> <p>Обговорення понять: «протест», «відповідальність», «дія», «солідарність», «ненасильство».</p>
--	---	--

Модуль 3. Ми у спільнотах

<p>аналізує свою належність до різних спільнот [9 ГІО 5.1.1]</p> <p>пояснює, як належність до різних спільнот та зовнішні чинники впливають на формування його поглядів та переконань [9 ГІО 5.1.1-2]</p> <p>аналізує склад сучасного суспільства, своє місце в ньому [9 ГІО 5.3.1-1]</p> <p>виявляє інтереси різних спільнот/ груп і шукає шляхи</p>	<p><i>Тема 5. Як громадянське суспільство будує демократію в Україні?</i></p> <p>Громадянське суспільство: що це і як воно працює</p> <p>Організації, ініціативи, волонтерство, публічні кампанії</p> <p>Спільне як основа політики: громадяни / громадянки як дівці, а не споживачі / споживачки рішень</p> <p>Баланс між державою, ринком і громадянським суспільством</p>	<p>Тема 5:</p> <p>Запрошення представника / представниці ГО або волонтера / волонтерки: жива розмова про досвід солідарності, допомоги, дій у кризу.</p> <p>Мінідослідження локальних громадських організацій чи ініціатив: учні та учениці обирають приклад громадської організації або ініціативи (наприклад, «Повернись живим») і досліджують її діяльність і вплив, джерела підтримки, виклики.</p>
---	--	---

<p>їх (інтересів) узгодження для розв’язання проблем відповідних спільнот/ груп [9 ГІО 6.2.1-3]</p> <p>пояснює, що означає бути відповідальним громадянином України [9 ГІО 5.1.4]</p>	<p>Як спільноти реагують на виклики: війна, криза, репресії, занепад демократії</p> <p>Ця тема завершує лінійку модулів про «спільне», показуючи, як воно набуває політичного змісту. Учні розглядають громадянське суспільство як третю силу поряд з державою і бізнесом, яка здатна контролювати, пропонувати рішення, підтримувати одне одного. Обговорюються приклади: як волонтерські спільноти підтримують Сили оборони України, як адвокаційні кампанії змінюють політику, як громадяни організуються для захисту прав і свобод. Учні замислюються: що я підтримую, що створюю, до чого належу?</p>	<p>Візуалізація моделі «трьох секторів»: держава – бізнес – громадянське суспільство. Учні та учениці визначають приклади взаємодії, конфліктів і балансу між ними.</p>
---	--	---

Модуль 4. Ми і економіка

<p>аналізує суспільно важливі процеси [9 ГІО 6.3.1]</p> <p>пояснює переваги ринкової економіки та важливість чесної конкуренції для розвитку суспільства [9 ГІО 6.3.1-4]</p> <p>пропонує способи подолання конфліктів, розв’язання соціальних, політичних та інших суперечностей [9 ГІО 6.3.1-3]</p> <p>характеризує взаємозв’язок та взаємну відповідальність громадян і держави в розвитку правової культури та збереженні територіальної цілісності держави [9 ГІО 6.1.3-1]</p> <p>пропонує способи залучення (інклюзії) різних людей у спільноти різного порядку,</p>	<p>Тема 6: Як працює державний бюджет?</p> <p>Звідки беруться гроші в державному бюджеті: податки, мита, акцизи</p> <p>На що витрачаються кошти: Сили оборони, освіта, пенсії, медицина, інші сфери.</p> <p>Чому держава субсидує армію, лікарні, пенсії – і як це пов’язано з правами, безпекою й гідністю.</p> <p>Як ухвалюють рішення про пріоритети – і хто впливає на розподіл.</p> <p>Що означає справедливий розподіл у складних умовах – війна, дефіцит, кризи.</p> <p>У цій темі учні та учениці досліджують, як влаштований державний бюджет: звідки в ньому гроші, хто ухвалює рішення щодо витрат і як держава балансує між</p>	<p>Тема 6:</p> <p>Створення карти витрат: «Куди йдуть гроші з державного бюджету?» – учні та учениці створюють візуалізацію видатків за категоріями: «Оборона», «Освіта», «Медицина», «Соціальний захист», «Інше» (на основі budget.gov.ua).</p> <p>Гра: «Міністерська нарада» – учні та учениці представляють різні міністерства (оборони, освіти, охорони здоров’я, соцполітики) й аргументують, чому саме вони повинні мати пріоритет.</p> <p>Дослідження: «Що профінансувала держава цього року?» – учні та учениці шукають у відкритих джерелах приклади (звіти, новини, портали) проєктів або закупівель у своїй сфері.</p>
---	---	---

<p>враховує при цьому думку людей, які потребують такого залучення [9 ГІО 5.3.2-1]</p> <p>розрізняє додаткові можливості (привілеї) та обмеження за різними ознаками [9 ГІО 5.3.1-4]</p>	<p>різними потребами – безпека, освіта, медицина, соціальний захист. Особливу увагу приділяємо витратам на Сили оборони України – як пріоритету в умовах війни – і як вибору суспільства захищати себе. Обговорюємо, чому медична допомога, пенсії чи підтримка армії – це не «подарунок» від держави, а форма спільної відповідальності й солідарності. Учні та учениці досліджують, чому ресурсів завжди менше, ніж бажань, і як держава вирішує: що важливіше зараз? Формуємо розуміння: бюджет – це не тільки цифри, а дзеркало цінностей суспільства.</p>	<p>Порівняння: «Ресурси і цінності» – учні та учениці визначають, як бюджетні пріоритети відображають цінності суспільства у воєнний час, під час кризи чи миру.</p>
--	--	--

Модуль 5. Ми та інформація

<p>розпізнає тенденційну інформацію [9 ГІО 4.2.2-1]</p> <p>виявляє суперечності, логічні та фактологічні помилки в аргументах [9 ГІО 4.2.2-2]</p> <p>чітко формулює та висловлює судження стосовно суспільних ідей з урахуванням власного досвіду, різних видів інформації [6 ГІО 4.2.3-1]</p> <p>дискутує стосовно важливих для суспільства питань минулого та сучасного [9 ГІО 4.2.3]</p> <p>визначає достовірність і повноту джерела відповідно до усталених (самостійно заданих) критеріїв [9 ГІО 3.3.1]</p> <p>застосовує критерії для визначення достовірності і повноти інформації [9 ГІО 3.3.1-1]</p>	<p><i>Тема 7: Як медіа впливають на політику і навпаки?</i></p> <p>Свобода слова, цензура і пропаганда: який вигляд має контроль</p> <p>Медіа і демократія: чому важливі незалежні джерела</p> <p>Популізм і маніпуляції в медіа</p> <p>Який вигляд має інформаційний простір у Росії, Китаї, країнах Європейського Союзу та Україні</p> <p>У цій темі учні та учениці досліджують взаємозв'язок між інформацією, владою та демократією. Вони дізнаються, як цензура, контроль над медіа, розпалювання ненависті або фабрикація реальності можуть підривати свободи. Аналізуємо кейси країн, де інформаційна монополія стала інструментом авторитаризму (Росія, Китай, Північна Корея), і порівнюємо з державами, де свободу слова забезпечено, але вона потребує відповідальності. Учні та учениці</p>	<p>Тема 7:</p> <p>Кейс-аналіз: «Одна подія – чотири країни» – учні та учениці отримують матеріали про одну й ту саму подію з медіа Росії, Китаю, країн ЄС і України. Аналізують, як відрізняється подача, лексика, інтерпретація. Роблять висновки про свободу / несвободу слова, пропаганду й редакційну політику.</p> <p>Дослідження інформаційного поля Росії / Китаю – учні та учениці знайомляться з інформаційною політикою авторитарних режимів – цензура, блокування платформ, фабрикація подій, криміналізація інакодумства. Готують короткі звіти або презентації з висновками: чому вільна інформація = політична свобода.</p> <p>Дослідження: «Хто володіє українськими медіа?». Учні та учениці працюють у групах і досліджують</p>
---	---	--

<p>розпізнає способи маніпулювання інформацією та ознаки пропаганди [9 ПЮ 3.3.3]</p> <p>виявляє факти маніпулювання масовою інформацією в текстових і візуальних джерелах [9 ПЮ 3.3.3-1]</p> <p>наводить приклади дії пропаганди в суспільстві [9 ПЮ 3.3.3-2]</p>	<p>вчать бачити роль незалежних ЗМІ, фактчекінгу, громадянських журналістів / журналісток і цифрових прав, ставлячи запитання: хто визначає істину? Як зробити інформаційне поле безпечним і вільним водночас?</p>	<p>українські телеканали, радіостанції, онлайн-видання. Хто є власником / власницею? Чи є в нього / неї політичні інтереси? Яка редакційна політика? Чи належить медіа до олігархічного, державного чи громадського сектору?</p> <p>Кейс-аналіз: «Коли медіа щось змінили». Учні та учениці досліджують конкретні випадки, коли медіа в Україні або світі вплинули на політичне рішення, привернули увагу до проблеми або захистили права громадян і громадянок.</p> <p>Есе або аргументована відповідь: чому медіа називають «п'ятою владою» – як вони можуть як підтримувати, так підважувати демократію. На основі прикладів з України та світу формують власну позицію.</p>
---	--	---

Модуль 6. Роль України в світі

<p>дискутує стосовно важливих для суспільства питань минулого та сучасного [9 ПЮ 4.2.3]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ПЮ 1.2.1-1]</p> <p>чітко формулює та висловлює судження стосовно суспільних ідей з урахуванням власного досвіду, різних видів інформації [6 ПЮ 4.2.3-1]</p> <p>аналізує політичне, суспільне і культурне життя в Україні та</p>	<p><i>Тема 8. Яку роль відіграє Україна у світі – і які союзи ми обираємо?</i></p> <p>Які міжнародні об'єднання впливають на світовий порядок і як Україна в них діє</p> <p>Чим відрізняється співпраця з ЄС і НАТО – від залежності в авторитарних союзах</p> <p>Сучасні авторитарні режими та їхні загрози</p> <p>Який вигляд має підтримка демократій і солідарність з Україною у війні. Хто і чим нам допомагає?</p> <p>Україна як суб'єкт: не лише об'єкт допомоги, а й держава, що впливає на формування майбутнього Європи</p>	<p>Тема 7:</p> <p>Кейс-аналіз: «Одна подія – чотири країни» – учні та учениці отримують матеріали про одну й ту саму подію з медіа Росії, Китаю, країн ЄС і України. Аналізують, як відрізняється подача, лексика, інтерпретація. Роблять висновки про свободу / несвободу слова, пропаганду й редакційну політику.</p> <p>Дослідження інформаційного поля Росії / Китаю – учні та учениці знайомляться з інформаційною політикою авторитарних режимів – цензура, блокування платформ, фабрикація подій, криміналізація інакодумства. Готують короткі звіти або</p>
---	---	---

<p>світі, виклики для демократії і прав людини [9 ГЮ 6.3.1-1]</p>	<p>У цій темі учні та учениці досліджують місце України в сучасному світі: як вона взаємодіє з іншими державами, які союзи формує, як обстоює свої інтереси і свою суб'єктність. Обговорюють участь України в міжнародних організаціях (ООН, Рада Європи, ЄС, НАТО), роль дипломатії, підтримка партнерів і санкційна політика проти агресора. Учні та учениці аналізують, який вигляд має глобальний поділ: демократичні союзи, авторитарні блоки, нейтральні актори – і чому це важливо. З'ясовується, що геополітика – це не лише гра великих, а і щоденна боротьба за справедливість, суб'єктність і міжнародну солідарність, у якій Україна бере активну участь.</p>	<p>презентації з висновками: чому вільна інформація = політична свобода.</p> <p>Дослідження: «Хто володіє українськими медіа?». Учні та учениці працюють у групах і досліджують українські телеканали, радіостанції, онлайн-видання. Хто є власником / власницею? Чи є в нього / неї політичні інтереси? Яка редакційна політика? Чи належить медіа до олігархічного, державного чи громадського сектору?</p> <p>Кейс-аналіз: «Коли медіа щось змінили». Учні та учениці досліджують конкретні випадки, коли медіа в Україні або світі вплинули на політичне рішення, привернули увагу до проблеми або захистили права громадян і громадянок.</p> <p>Есе або аргументована відповідь: чому медіа називають «п'ятою владою» – як вони можуть як підтримувати, так підважувати демократію. На основі прикладів з України та світу формують власну позицію.</p>
---	---	--